

INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT

**PROGRAM ORIENTUES
PËR PËRGATITJEN E PROVIMIT KOMBËTAR
TË MATURËS SHETËRORE**

LËNDA:

SOCIOLOGJI

Koordinatorë: Aurora Guxholli

VITI MËSIMOR 2011 – 2012

1. UDHËZIME TË PËRGJITHSHME

Programi orientues i Maturës Shtetërore për lëndën e sociologjisë synon t'u vijë në ndihmë hartuesve të provimit kombëtar të Maturës Shtetërore 2012 dhe mësuesve, të cilët i përgatisin nxënësit për provimin e kësaj lënde.

Programi orientues i Maturës Shtetërore 2012 për lëndën e sociologjisë është i ndarë në katër pjesë. Në pjesën e parë, përshkruhen udhëzimet e përgjithshme mbi synimin dhe përmbajtjen e programit orientues të provimit kombëtar të Maturës Shtetërore. Në pjesën e dytë, listohen linjat e programit lëndor, bashkë me përshkrimet përkatëse. Në pjesën e tretë, krahas linjave, janë renditur objektivat e përzgjedhur për t'u testuar në provimin kombëtar të Maturës. Objektivat e përzgjedhur përfshijnë konceptet, aftësitë dhe qëndrimet më të rëndësishme që kjo lëndë synon të përcjellë te nxënësit. Linjat dhe objektivat janë përzgjedhur nga programi lëndor i sociologjisë. Në pjesën e katërt dhe të fundit, jepen në përqindje peshat e linjave të programit të lëndës së sociologjisë, duke respektuar peshën e orëve mësimore të përcaktuar në programin lëndor.

Për më shumë informacion, hartuesit e testit të Maturës, mësuesit dhe nxënësit mund të punojnë me tekstet e sociologjisë për klasën e 11-të.

2. LINJAT E PROGRAMIT

1. *Metodat e kërkimit sociologjik*

Metodat e kërkimit sociologjik janë të shumëllojshme. Ato luajnë rol të pazëvendësueshëm për qëmtimin e fakteve shoqërore, për zbulimin e prirjeve të zhvillimit të dukurive e të proceseve shoqërore. Metodat e kërkimit sociologjik zbatohen “të modifikuara” sipas veçorive specifike të çdo shoqërie.

2. *Kultura, individi, shoqëria*

Kultura ose sistemi kulturor i çdo shoqërie është një dukuri shumë komplekse, e cila ndikon dhe shprehet në të gjitha modelet e sjelljes së anëtarëve të saj. Çdo sistem kulturor ka veçoritë e veta specifike, që shfaqen në pesë përbërësit kryesorë: simbolet kulturore, gjuha, vlerat kulturore, normat kulturore dhe kultura materiale. Njohja e veçorive specifike të sistemeve kulturore jo vetëm që i bën të vetëdijshëm anëtarët e kulturës për rëndësinë e kulturës përkatëse, por edhe i ndihmon të orientohen më mirë në sistemet e tjera kulturore. Një aftësim i tillë orientues bëhet gjithnjë e më i domosdoshëm, ndërkohë që në kushtet e përforcimit të prirjeve globalizuese rritet numri dhe pesha specifike e njerëzve që, për arsye të ndryshme, punojnë e jetojnë në disa sisteme kulturore (p.sh., rreth 27 për qind e popullsisë së Republikës së Shqipërisë aktualisht punon e jeton si emigrante në sisteme të tjera kulturore).

3. *Shoqërizimi*

Shoqërizimi është një proces mjaft kompleks. Nëpërmjet shoqërizimit, çdo njeri formon personalitetin e vet si njeri, profesionist, veprimtar shoqëror etj. Çdo fazë e shoqërizimit të individit ndikohet nga faktorë dhe mjedise sociokulturore të ndryshme, të cilët evoluojnë në rrjedhën e kohës dhe përgjatë cikleve të shoqërizimit të çdo individi.

4. *Devianca*

Sjellja deviante është dukuri komplekse, e konstatuar në të gjitha shoqëritë dhe në të gjitha kohërat. Sjellja deviante ushtron ndikim të shumëllojshëm në dukuritë e proceset shoqërore, në zhvillimin e shoqërisë. Me qëllim që sjelljet deviante të jenë sa më pak problematike, është e nevojshme që nxënësi adoleshentë t'i njohë ato dhe shpjegimet e tyre sociologjike, sidomos në shoqërinë shqiptare.

5. *Shtresimi gjinor dhe familja*

Dallimet gjinore janë të pranishme pothuajse në të gjitha shoqëritë. Ndonëse kryejnë role plotësuese të domosdoshme për funksionimin normal dhe zhvillimin e shoqërisë, marrëdhëniet ndërmjet femrave dhe meshkujve jo rrallë karakterizohen nga diskriminimi. Zbehja dhe tejkalimi i dukurive të tilla negative ndikojnë në harmonizimin e marrëdhënieve ndërmjet bashkëshortëve dhe përgjithësisht të anëtarëve të familjes, në pakësimin e divorceve e të anëve të errëta të jetës familjare etj.

6. *Raca dhe etniciteti*

Fjala *etni* dhe sidomos fjala *racë* përdoren dendur në jetën e përditshme. Shpesh këto fjalë përdoren me kuptime të gabuara dhe krijojnë pështjellim rreth grupimeve të popullsisë që shënjojnë. Për racat dhe etnitë, dhe sidomos për marrëdhëniet ndërmjet tyre, lënda e sociologjisë ofron kuptime të sakta, të cilat i ndihmojnë nxënësit adoleshentë të bëhen të vetëdijshëm, jo vetëm për të mos rënë në kurthin e paragjykimeve racore apo etnike, por edhe për t'u bërë veprimtarë shoqërorë për komunikime e marrëdhënie sa më harmonike ndërmjet grupimeve shoqërore me përkatësi të ndryshme racore dhe etnike.

7. *Analiza sociologjike e besimeve fetare*

Besimet fetare kanë qenë dhe janë të pranishme në të gjitha shoqëritë e studiuar deri në ditët tona. Ato paraqiten në forma të ndryshme dhe ndryshojnë në rrjedhën e kohës. Besimet fetare kanë kryer dhe kryejnë funksione të rëndësishme në shoqëri, ndaj dhe janë bërë një objekt i rëndësishëm i shqyrtimeve sociologjike.

8. *Urbanizimi dhe karakteristikat e punës në shoqëritë më të urbanizuara*

Urbanizimi është një dukuri komplekse, e cila është përhapur dhe zhvilluar me ritme të shpejta përgjatë dy shekujve të fundit, duke përcaktuar ndryshime rrënjësore jo vetëm në peizazhin urban, por edhe në modelet e organizimit dhe të punës, të sjelljes dhe të të menduarit të shumicës dërrmuese të anëtarëve të shoqërisë. Në shoqëritë industriale shumë të zhvilluara ose pasindustriale puna ka disa karakteristika kryesore të cilat, në mjaft aspekte, dallohen nga veçoritë e punës në shoqërinë shqiptare. Të rinjtë shqiptarë lipset t'i njohin këto karakteristika, duke qenë se gjatë procesit të integritit në sistemin e ekonomive industriale të Europës e më gjerë, edhe ekonomia shqiptare do të formësohet shkallë-shkallë sipas modelit të tyre edhe në çështje të punës.

9. Shtresimi i shoqërisë dhe lëvizjet shoqërore

Shoqëria nuk është një grumbullim njerëzish të paorganizuar. Së paku, që nga lashtësia klasike greke e romake çdo shoqëri është e përbërë nga grupime shtresore të caktuara, si: kasta, klasa, shtresa shoqërore etj. Çdo shoqëri ndryshon edhe në sajë të përpjekjeve të njerëzve për të ndryshuar statusin e tyre në shoqëri, në sajë të përpjekjeve për të kaluar nga klasat ose shtresat me status më të ulët në ato me status më të lartë. Në periudha historike të caktuara, përpjekje të tilla për ndryshim statusesh shoqërore masivizohen, bëhen më të vetëdijshme dhe më të organizuara, duke u shndërruar në lëvizje shoqërore.

10. Shoqëria tradicionale, moderne, pasmoderne

Shoqëritë ndryshojnë vazhdimisht në rrjedhën e kohës. Ndryshime të rëndësishme janë vërejtur përgjatë kalimit të shoqërive nga faza tradicionale, në atë moderne dhe pasmoderne. Një tablo e përmbledhur e karakteristikave kryesore të shoqërive në këto tri faza të zhvillimit jepet në mësimet e kësaj linje. Analizat përgjithësuese konkretizohen edhe me fakte e dukuri nga shoqëria shqiptare.

3. OBJEKTIVAT E PROGRAMIT SIPAS LINJAVE PËRKATËSE

Nr.	Linja	Objektivat
1	Metodat e kërkimit sociologjik	<ul style="list-style-type: none">- Të përshkruajë karakteristikat kryesore të metodave të kërkimeve sociologjike.- Të krahasojë përparësitë e kufizimet e një metode të kërkimit sociologjik.- Të përshkruajë llojet kryesore të vëzhgimeve sociologjike (vëzhgim i pjesshëm dhe i përgjithshëm, vëzhgim sistematik dhe jo sistematik, vëzhgim i drejtpërdrejtë dhe jo i drejtpërdrejtë, vëzhgim pjesëmarrës dhe jopjesëmarrës) dhe procedurën e realizimit të tyre në kushtet e shoqërisë shqiptare.- Të listojë kriteret dhe kërkesat kryesore të kampionimit sociologjik, për të realizuar praktikisht kampionime sociologjike të thjeshta.- Të përshkruajë llojet kryesore të intervistave sociologjike (intervista e lirë, intervista e strukturuar dhe intervista gjysmë e strukturuar).- Të shpjegojë dokumente të ndryshme zyrtare dhe vetjake në studimet sociologjike në shoqërinë shqiptare.
2	Kultura, individi, shoqëria	<ul style="list-style-type: none">- Të shpjegojë konceptin gjithëpërfshirës të kulturës.- Të tregojë kuptimin e simbolit kulturor, funksionet kryesore të simboleve kulturore dhe veçoritë kryesore të zhvillimit të tyre.

		<ul style="list-style-type: none"> - Të përshkruajë kuptimin e gjuhës si tërësi simbolesh kulturore. - Të përshkruajë rolin e veçantë të gjuhës shqipe në shpjegimin e disa dukurive kulturore e gjuhësore të vendeve të tjera të Europës. - Të shpjegojë konceptin sociologjik të normave kulturore dhe shumëllojshmërinë e tyre; të argumentojë raportet ndërmjet normave kulturore dhe normave ligjore. - Të përcaktojë konceptin sociologjik të nënkulturës dhe të kundërkulturës. - Të argumentojë se kultura shqiptare është mozaik nënkulturash dhe e zhvilluar në periudha të gjata kohore si kundërkulturë; argumentet t’i ilustrojë me shembuj e fakte të qëmtuara nga jeta e përditshme. - Të dallojë vështirësitë kryesore (etnocentrizmi, ksenocentrizmi), me të cilat ndeshen njerëzit kur kalojnë nga njëri sistem kulturor tek tjetri. - Të përshkruajë rëndësinë teorike dhe praktike të relativitetit kulturor.
3	Shoqërizimi	<ul style="list-style-type: none"> - Të shpjegojë kuptimin sociologjik të shoqërizimit në formimin e personalitetit të njeriut. - Të japë disa shpjegime kryesore sociologjike të procesit të shoqërizimit (vetja shoqërore dhe marrja e rolit të tjetrit sipas Xh. H. Mid, pikëpamja e Ç. H. Kult për shoqërinë si pasqyrë etj.) - Të përshkruajë ndikimet e veçanta të mjedisëve dhe faktorëve të ndryshëm (familja, shkollimi, grupet e vogla të shoqeve dhe shokëve më të afërt, mjetet e komunikimit masiv, opinionit publik). - Të përshkruajë veçoritë e shoqërizimit përgjatë këtyre cikleve të jetës në shoqërinë shqiptare.
4	Devianca	<ul style="list-style-type: none"> - Të përshkruajë e të arsyetojë karakterin relativ të sjelljeve deviante, faktorët dhe rrethanat socialkulturore kryesore që përcaktojnë nëse një model sjelljeje është deviant ose jo. - Të përshkruajë pesë tipet kryesore të krimit (krimi kundër personit, krimi kundër pasurisë, krimi i urrejtjes ose i mërisë, krimi i “jakave të bardha” dhe i ashtuquajtur “krimi pa viktima”). - Të përshkruajë shpjegimet kryesore biologjike dhe gjenetike të deviancës. - Të shpjegojë teorinë sociologjike të kontrollit të Trevis Hirshit dhe teorinë e etiketimit të Hauwr S. Beker për shpjegimin e deviancës. - Të shpjegojë kuptimin e deviancës parësore dhe dytësore. - Të përshkruajë funksionet kryesore shoqërore të sjelljeve deviante (pohimi i vlerave kulturore më të rëndësishme,

		përcaktimi i kufijve moralë, forcimi i unitetit shoqëror, faktor i rëndësishëm ndryshimesh shoqërore).
5	Shtresimi gjinor dhe familja	<ul style="list-style-type: none"> - Të përshkruajë format kryesore të shfaqjes së pabarazisë gjinore. - Të rendisë objektivat kryesore të lëvizjeve feministe. - Të dallojë format kryesore të martesës (endogamia dhe ekzogamia, monogamia dhe poligamia). - Të përshkruajë funksionet shoqërore të formave kryesore të martesës. - Të rendisë pikëpamjet kryesore për dilemën bashkëkohore: martesë apo bashkëjetesë. - Të rendisë format kryesore të familjes. - Të shpjegojë funksionet kryesore të familjes (shoqërizimi, rregullimi i marrëdhënieve seksuale, riprodhimi dhe nxitja emocionale e përkrahja ekonomike). - Të interpretojë dukurinë e divorcit dhe rrjedhojat shoqërore e psikokulturore të saj. - Të përshkruajë veçoritë e divorcit, interpretimet sociologjike të tij dhe faktorët që e nxisin atë.
6	Raca dhe etniciteti	<ul style="list-style-type: none"> - Të shpjegojë kuptimin sociologjik të konceptit <i>racë, etnicitet, pakicë kombëtare dhe pakicë etnike</i>. - Të tregojë ç'janë paragjykimet dhe diskriminimet. - Të analizojë katër format kryesore të marrëdhënieve ndërmjet shumicës dhe pakicave etnike në shoqëritë moderne (pluralizmi, asimilimi, veçimi (vetëveçimi) dhe shfarosja).
7	Analiza sociologjike e besimeve fetare	<ul style="list-style-type: none"> - Të përshkruajë funksionet kryesore të besimeve fetare (forcimi i unitetit shoqëror; përcaktimi i kuptimit të jetës; faktori i kontrollit shoqëror; ndikime të karakterit shoqëror të të shenjtës). - Të analizojë prirjet kryesore të ndryshimit të besimeve fetare në shoqëri (shkullarizimi dhe fundamentalizimi).
8	Urbanizimi dhe karakteristikat e punës në shoqëritë më të urbanizuara	<ul style="list-style-type: none"> - Të tregojë parakushtet e urbanizimit dhe karakteristikat e qyteteve paraindustriale. - Të përshkruajë veçoritë e urbanizimit përgjatë periudhës së industrializimit. - Të analizojë dukuritë e prirjet kryesore të zhvillimeve urbane pas Luftës së Dytë Botërore (shpërqendrimi urban, zona urbane, përtëritja urbane, xhentrifikimi, eksurbanizimi). - Të përshkruajë interpretimet kryesore sociologjike të jetës shoqërore në qytete (dallimet e mënyrës urbane të jetesës nga mënyra rurale, urbanizimi si mënyrë jetese dhe ekologjia urbane). - Të analizojë karakteristikat kryesore të punës në shoqëritë më të urbanizuara ose më të industrializuara (pakësimi i

		<p>punës së gjallë të njerëzve në bujqësi; rritja e peshës specifike të punëve jakëbardhë, shtimi i profesioneve shumë të kualifikuara dhe rritja e rëndësisë së tyre; pakësimi i peshës specifike të të vetëpunësuarve; papunësia; ekonomia e paligjshme; rritja e shkallës së diversitetit në vendin e punës; rritja e shkallës së përdorimit të teknologjive të informacionit).</p>
9	Shtresimi i shoqërisë dhe lëvizjet shoqërore	<ul style="list-style-type: none"> - Të përshkruajë karakteristikat kryesore të shtresimit shoqëror. - Të përshkruajë karakteristikat kryesore të organizimit të shoqërisë në sistemin e kastave. - Të përshkruajë karakteristikat kryesore të organizimit të shoqërisë në sistemin e klasave. - Të analizojë dukurinë e lëvizshmërisë shoqërore individuale e strukturore dhe veçoritë e tyre në sistemin e kastave e të klasave. - Të analizojë dukurinë e ndryshimit shoqëror dhe karakteristikat kryesore të tij (i përgjithshëm dhe me veçori dalluese në çdo shoqëri; përgjithësisht i qëllimshëm, por i paplanifikuar në të gjithë rrjedhojat; rrjedhoja kontradiktore dhe kohëzgjatje të ndryshme). - Të interpretojë idetë sociologjike për lëvizjet shoqërore dhe tipet kryesore të lëvizjeve shoqërore (lëvizje alternative, lëvizje realizuese, lëvizje reformuese dhe revolucione).
10	Shoqëria tradicionale, moderne, pasmoderne	<ul style="list-style-type: none"> - Të përshkruajë katër karakteristikat kryesore të shoqërisë moderne sipas Peter Bergerit (venitja e komuniteteve të vogla tradicionale; zgjerimi i mundësive për zgjedhje vetjake; zgjerimi i spektrit të shumëllojshmërisë shoqërore; orientimi nga e ardhmja dhe rritja e vetëdijes së kohës). - Të përshkruajë karakteristikat kryesore të shoqërisë tradicionale, të krahasuara me ato të shoqërisë moderne. - Të analizojë dhe të interpretojë pesë karakteristikat kryesore të shoqërisë pasmoderne (rënia e modernitetit; zbehja e dritës së përparimit; shkenca nuk përballon zgjidhjen e çështjeve; intensifikimi i debateve kulturore; ndryshimi i vazhdueshëm i institucioneve shoqërore).

4. PESHA SIPAS LINJAVE

Nr.	Linja	Pesha (në përqindje)
1	Metodat e kërkimit sociologjik	10%
2	Kultura, individi, shoqëria	13%
3	Shoqërizimi	9%
4	Devianca	11%
5	Shtresimi gjinor dhe familja	11%
6	Raca dhe etniciteti	9%
7	Analiza sociologjike e besimeve fetare	10%
8	Urbanizimi dhe karakteristikat e punës në shoqëritë më të urbanizuara	11%
9	Shtresimi i shoqërisë dhe lëvizjet shoqërore	9%
10	Shoqëria tradicionale, moderne, pasmoderne	7%
Totali:		100%